

допоможе учням розвинути такі якості, як патріотизм, національна свідомість, толерантність тощо.

Література:

1. Концепція реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року. <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>

2. Власов В. С., Кульчицький С. В. Історія України (рівень стандарту) : підручник для 10 класу закладів загальної середньої освіти. Київ : Літера ЛТД, 2018. 256 с.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-331-9-9>

ІНСТИТУТ ОСВІТНЬОГО ОМБУДСМЕНА В УКРАЇНІ: СТВОРЕННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Назарук Н.В.

*кандидат політичних наук,
випускниця кафедри політології та публічного управління
Волинського національного університету імені Лесі Українки
м. Луцьк, Україна*

Розік М.В.

*кандидат політичних наук,
старший викладач кафедри політології та публічного управління
Волинського національного університету імені Лесі Українки
м. Луцьк, Україна*

Проблема дотримання та захисту прав й свобод людини та громадянина завжди є доволі гострою в сучасному світі, а рівень дотримання цих прав і свобод – показником розвитку ліберальної демократії держави, зорієнтованої на європейський ціннісний вимір. Тому міжнародна громадськість через суспільно-політичні інститути стала приділяти дедалі більше уваги механізмам захисту прав людини, що й зумовило їх поступальний розвиток. Серед таких механізмів є інститут омбудсмена – інститут, який виступає посередником між органами влади та суспільством, контролює дотримання прав людини й громадянина державою, уповноважений на проведення розслідувань, рекомендацію корегувальних дій та оприлюднення результатів. Досвід європейських країн свідчить про те, що найбільш ефективно інститут омбудсмена працює тоді, коли існує розвинена мережа спеціалізованих захисників, яка сприяє вирішенню питань там, де гостро постала

проблема певної конкретної суспільної групи через специфіку її місця в суспільстві.

В Україні інститут омбудсмена як політичний, незалежний механізм, що виконує контроль за діяльністю виконавчих й інших органів державної влади за допомогою розгляду скарг громадян на неправомірні дії владних структур, запрацював тільки з 1998 р., після прийняття 23 грудня 1997 р. Закону України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини». Така політична посада стала своєрідним арбітром між особою та владою і є доволі новим феноменом в громадському просторі нашої держави, тому постійно вдосконалюється. Створено представництва Уповноваженого в конкретних галузях, впроваджено систему регіональних й місцевих омбудсменів, а також ефективно запрацював інститут спеціалізованого омбудсмена.

Серед спеціалізованих омбудсменів особливої актуальності набув освітній омбудсмен, запроваджений Законом «Про освіту», прийнятим 5 вересня 2017 р. [5]. Положення про освітнього омбудсмена та порядок й умови звернення до нього затверджено 6 червня 2018 р. Постановою «Деякі питання освітнього омбудсмена» [1]. Освітній омбудсмен – посадова особа, уповноважений із захисту прав учасників навчального процесу на загальнодержавному рівні. У Положенні про освітнього омбудсмена зазначено, що забезпечення діяльності цього органу покладається на службу освітнього омбудсмена (Служба) [1]. Освітній омбудсмен та Служба у своїй діяльності керуються: Конституцією України, Законом України «Про освіту», Постановою Кабінету Міністрів України «Деякі питання освітнього омбудсмена», Положенням про Службу освітнього омбудсмена, затвердженим Наказом Міністерства освіти і науки України від 28.08.2019 р., іншими законами України, указами Президента України, постановами Верховної Ради України, актами Кабінету Міністрів України, наказами та розпорядженнями освітнього омбудсмена (керується Служба омбудсмена).

Поява посади освітнього омбудсмена і взагалі ідеї цього інституту в законі «Про освіту» цілком очікувана, бо є логічним наслідком розвитку нашого суспільства. Ми бачимо швидко зростання громадянської активності батьків та вчителів. Захист прав у сфері освіти починає структуруватися. Втім, величезна проблема нашого суспільства, це низький рівень правової обізнаності, ігнорування прав інших, прояви дискримінації, булінгу. Тому перша глобальна функція освітнього омбудсмена – захист прав та інтересів в галузі освіти, сприяння реалізації державної політики, спрямованої забезпечити права людини на здобуття якісної та доступної освіти, здійснення заходів щодо додержання законодавства про освіту та рівного доступу до її здобуття, участь у впровадженні інклюзивної форми навчання,

сприяння виконанню Україною міжнародних зобов'язань щодо додержання в Україні прав людини на освіту.

Проте діяльність такого механізму не замінює роботу органів державної влади, правоохоронних органів, публічного управління та адміністрування. Омбудсмен вивчає ситуацію та пропонує варіанти вирішення, готує рекомендації до посадових осіб та вимагає від них виконання рішення. Інституція має повноваження безперешкодного доступу до будь-якого закладу освіти, а також першочергового прийому в органах влади та місцевого самоврядування [3]. Омбудсмен може робити інформаційні запити, а в разі виявлення порушень – надавати пропозиції щодо їх усунення.

У Положенні про освітнього омбудсмена зазначено, що омбудсмен призначається на посаду та звільняється Кабінетом Міністрів України за поданням Міністра освіти і науки строком на п'ять років без права повторного призначення. Освітнім омбудсменом може бути особа, яка є громадянином України, проживає тут останні п'ять років, має вищу освіту, досвід роботи у сфері освіти або науки також не менше п'яти років, вільно володіє державною мовою [1]. Він не має права поєднувати свою посаду з іншою посадою в органі державної влади або органі місцевого самоврядування, із статусом депутата України, з підприємницькою діяльністю, обіймати ще якусь оплачувану посаду, виконувати будь-яку іншу оплачувану роботу (за винятком провадження викладацької, наукової чи творчої діяльності та отримання винагороди за неї), а також входити до складу керівного органу чи наглядової ради юридичної особи, що має на меті одержання прибутку.

Служба освітнього омбудсмена є юридичною особою, командою з 15 людей, враховуючи самого омбудсмена, яка має відповідну печатку із своїм найменуванням, самостійний баланс, рахунки в органах Казначейства. Фінансування діяльності Служби здійснюється за рахунок коштів державного бюджету та інших джерел, не заборонених законодавством [6]. Служба працює за трьома напрямками та складається з відповідних відділів: юридичного, психолого-методичної підтримки і відділу медіа та аналітики [7]. Основні завдання – організаційне, консультативне, інформаційно-аналітичне, матеріально-технічне та інше забезпечення діяльності освітнього омбудсмена. Очолює Службу її керівник, який призначається на посаду та звільняється з посади освітнім омбудсменом за погодженням з Міністром освіти та науки.

14 серпня 2019 р. Горбачов Сергій Іванович став першим офіційним освітнім омбудсменом в Україні і обіймає свою посаду до сьогоднішнього дня [4]. Саме 3165 звернень громадян надійшло до його Служби протягом 2020 р. Про це Сергій Горбачов зазначає у своїй першій щорічній доповіді «Дотримання прав в освіті – 2020». За його словами, службою освітнього омбудсмена протягом минулого року

надано 572 рекомендації закладам освіти, 386 рекомендацій органам управління освітою. Також надано 1956 консультацій щодо дотримання прав в освіті, направлено 14 повідомлень до правоохоронних органів і 289 звернень до органів державної влади [2]. Перша щорічна доповідь освітнього омбудсмена окреслює проблемне поле дотримання прав в освіті, дає змогу планувати подальшу роботу у цій галузі, пропонує певні способи вирішення проблем під час навчання.

Зараз ситуація в нашій державі ще більш ускладнилась. В умовах воєнного стану сфера освіти, як і всі сфери життя суспільства, зазнала кардинальних змін. Частина учасників освітнього процесу внаслідок загрози життю, бойових дій та тимчасову окупацію окремих територій вимушено перемістилася в межах України або за кордон. Багато педагогів та здобувачів освіти все ще залишаються на тимчасово окупованих територіях та потребують особливої підтримки держави. Деякі заклади освіти були фізично зруйновані. В умовах воєнного стану, виходячи із безпекових міркувань, в окремих місцевостях, а часом і на всій території України практикується дистанційна форма освіти. Переміщені за кордон батьки та здобувачі освіти потребують державної й міжнародної підтримки для забезпечення можливості продовження навчання дітей. Тому звернень до інституту освітнього омбудсмена суттєво збільшилось. Після розгляду та опрацювання кожного звернення, освітній омбудсмен вживає необхідних заходів для поновлення порушених прав людини на освіту та усунення порушень законодавства у сфері освіти органами державної влади, правоохоронними органами, до яких ним було надіслано звернення. Після цього інститут розробляє пропозиції щодо вдосконалення актів законодавства у сфері освіти, усунення причин та умов, що призводять до порушення прав і законних інтересів заявників.

Отже, незважаючи, на те, що інститут освітнього омбудсмена є новоствореним механізмом у сфері захисту прав учасників освітнього процесу, все ж рекомендує себе важливим елементом у розвитку навчально-виховної ланки. Просвітницька діяльність такого публічного органу дозволяє громадянам більше дізнатись про свої права та їх захист, а рекомендаційна складова – удосконалити нормативно-правову базу та політику органів влади у здійсненні освітнього процесу в Україні.

Література:

1. Деякі питання освітнього омбудсмена: Постанова Кабінету Міністрів України від 06.06.2018 р. № 491. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/491-2018-%D0%BF#Text> (дата звернення: 12.09.2023).

2. Дотримання прав в освіті – 2020. Перша щорічна доповідь освітнього омбудсмена. Київ: Служба освітнього омбудсмена, 2021. 120 с. URL: <https://eo.gov.ua/osvitniy-ombudsmen> -ukrayiny/dopovid-

osvitnoho-ombudsmena-dotrymannia-prav-v-osviti-2020/ (дата звернення: 05.10.2023).

3. З 1 січня 2019 року в Україні з'явиться освітній омбудсмен, що захищатиме права учнів, студентів, освітян і науковців – Уряд прийняв відповідну постанову. Урядовий портал. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/z-1-sichnya-2019-roku-v-ukrayini-zyavitsya-osvitnij-ombudsmen-sho-zahishatime-prava-uchniv-studentiv-osvityan-i-naukovciv-uryad-prijnyav-vidpovidnu-postanovu> (дата звернення: 07.10.2023).

4. Освітній омбудсмен України. *Офіційний сайт освітнього омбудсмена України*. URL: <https://eo.gov.ua/osvitnij-ombudsmen-ukrayinu/> (дата звернення: 07.10.2023).

5. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 02.10.2023).

6. Про затвердження Положення про Службу освітнього омбудсмена: Наказ Міністерства освіти і науки України від 28.08.2019 р. № 1159. *Міністерства освіти і науки України*. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-polozhennya-pro-sluzhbu-osvitnogo-ombudsmena> (дата звернення: 02.10.2023).

7. Служба освітнього омбудсмена: що, як, навіщо. *Освітній маркет*. URL: <http://osvmarker.com.ua/novini-osviti/2714/> (дата звернення: 06.10.2023).

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-331-9-10>

ЗБЕРЕЖЕННЯ РЕФОРМУВАННЯ ВИЩОЇ ШКОЛИ В УМОВАХ ВІЙНИ

Рябініна Н.О.

*аспірантка кафедри економіки, підприємництва та економічної безпеки
Державний податковий університет
м. Ірпінь, Україна*

Рябінін О.В.

*асистент-стажист оркестрового факультету,
кафедра скрипки Національна музична академії України
ім. П.І. Чайковського
м. Київ, Україна*

Сьогодні диктує українському суспільству нові рішення для покращення життя людей, особливо в таких складних умовах. Іде війна. На ряду з актуальними проблемами соціально-економічного направ-